

Dr. sc. Jasmin Medić
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Institut za historiju / Institute for History
jasmin.medic@iis.unsa.ba

UDK 341.645.2

Pregledni naučni rad

**OBMANA ILI ISKRENOST? DVA PRIZNANJA PRED
MEĐUNARODNIM KRIVIČNIM SUDOM
ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU**

**FRAUD OR SINCERITY? TWO ACKNOWLEDGMENTS BEFORE
THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT
FOR THE FORMER YUGOSLAVIA**

Sažetak

Autor u radu analizira dva predmeta vođena pred Međunarodnim krivičnom sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY), specifična po priznanju krivice optuženih. Stevan Todorović, načelnik policije u Bosanskom Šamcu, najviši je rangirani funkcioner iz te općine koji je priznao krivicu i iskazao kajanje zbog vlastite odgovornosti i počinjenih zločina. Isto je učinio i Damir Došen, stražar smjene u prijedorskom logoru Keraterm. Da li su priznanja ove dvojice osuđenih ratnih zločinaca bili izraz istinskog kajanja ili način da, nagodbom sa tužilaštvom suda, izbjegnu veće zatvorske kazne? Odgovor na ovo pitanje naslućuje se analizom ponašanja Todorovića i Došena nakon odsluženja zatvorske kazne.

Ključne riječi: *Stevan Todorović, Damir Došen, Bosanski Šamac, Prijedor, zločini, priznanje krivice*

Summary

The author analyzes two cases before the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY), specific to the guilty plea of the accused. Stevan Todorovic, the chief of police in Bosanski Samac, is the highest-ranking official in the municipality who has pleaded guilty and expressed remorse for his own responsibility and the crimes committed. Damir Došen, a shift guard at the Keraterm camp in Prijedor, did the same. Were the acknowledgments of these two convicted war criminals an expression of true remorse or a way to avoid higher prison sentences by reaching an agreement with the court prosecutor's office? The answer to this question is suggested by the analysis of the behavior of Todorović and Došen after serving his prison sentence.

Keywords: *Stevan Todorović, Damir Došen, Bosanski Šamac, Prijedor, crimes, admission of guilt*

Uvod

Tokom proljeća 1992. godine jedinice Jugoslavenske narodne armije (JNA) zajedno sa policijskim strukturama, lojalnim jednostrano proglašenoj Srpskoj republici BiH, nelegalno preuzimaju vlast u većem broju općina u Bosni i Hercegovini. Nakon preuzimanja vlasti uslijedili su napadi na bošnjačke i hrvatske civile te njihovo odvođenje u logore i druga mjesta nezakonitih zatočenja. Tako su Bosanski Šamac u sjevernom i Prijedor u sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine postali dijelom Srpske republike BiH. Budući da srpsko stanovništvo niti u jednoj od ove dvije općine nije bilo većinsko, nasilje i ratni zločini bili su jedini način pripajanja ovih općina Srpskoj republici BiH (kasnije Republici Srpskoj).¹ Demografska slika i strateški položaj obiju općina (Bosanska krajina i Bosanska Posavina) za protagoniste srpske nacionalističke predstavljali su dva glavna povoda za realizaciju etničkog čišćenja. Kao što je navedeno, u obje općine u drugoj polovini aprila 1992. godine srpske strukture predvođene jedinicama JNA preuzimaju vlast nakon što im nije pružen zapaženiji otpor. Preuzimanjem kontrole nad svim značajnim općinskim institucijama otvoren je put za operacionalizaciju masovnih ratnih zločina nad bošnjačkim i hrvatskim civilima. Oni koji u naredna tri mjeseca nisu ubijeni pred kućnim pragom prilikom napada srpskih vojnih i policijskih struktura i koji nisu uspjeli izbjeći, odvedeni su u logore i druga mjesta zatočenja.

Policijske strukture pri Ministarstvu unutrašnjih poslova Srpske republike BiH uz srpsku vojsku igrale su ključnu ulogu u etničkom čišćenju bošnjačkog i hrvatskog stanovništva, posebno u zločinima počinjenim u logorima koji su postojali u obje općine. U Bosanskom Šamcu je policijom rukovodio i za njena djela bio odgovoran novoimenovani načelnik policije Stevan Todorović. Za djela počinjena u jednoj od smjena u prijedorskom logoru Keraterm odgovornost je snosio Damir Došen, šef straže logora koji je bio pod kontrolom Stanice javne bezbjednosti (SJB) Prijedor.

¹ Prema popisu stanovništva provedenom 1991. godine u Bosni i Hercegovini, općina Bosanski Šamac brojala je 32.960 stanovnika. Relativnu većinu činili su Hrvati koji su brojali 14.731 ili 44,69%. Srbi su brojali 13.628 ili 41,35%. Bošnjaci (tada pod imenom Muslimani) brojali su 2.233 ili 6,78%. Ostatak stanovništva od 7,18% činili su Jugoslaveni i "Ostali". Na istom popisu stanovništva, općina Prijedor je brojala 112.543 stanovnika. Relativnu većinu stanovništva činili su Bošnjaci sa 49.351 ili 43,86%, dok su Srbi brojali 47.581 ili 42,28%, a Hrvati 6.316 ili 5,61%. Preostalo stanovništvo općine od 8,15% činili su Jugoslaveni i "Ostali". Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Popis stanovništava, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. godina, Nacionalni sastav stanovništva – Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991, Sarajevo, decembar 1993. godine, Statistički bilten broj 234.

Todorovići i Došenovi zločini

Nakon srpskog preuzimanja vlasti u Bosanskom Šamcu 17. aprila 1992. godine, hapšenja Bošnjaka i Hrvata i napada na dijelove općine u kojima je nesrpsko stanovništvo bilo većinsko, Stevan Todorović obnašao je funkciju šefa SJB Bosanski Šamac. Za vrijeme etničkog čišćenja Bosanskog Šamca Todorović je i sam učestvovao u zlostavljanju zatočenika u zgradi policijske stanice u kojoj je u najmanje jednom slučaju zatočenik preminuo od posljedica premlaćivanja. Pored premlaćivanja, Todorović je i na druge načine zlostavljao zatočenike. Između ostalog, zatočenicima je naređivao vršenje seksualnih radnji pa su jedan drugom bili primorani vršiti *fellatio*. Pored navedenih zločina u zgradi šamačke SJB, Todorović je učestvovao u premlaćivanju zatočenika u dvorani osnovne škole u Bosanskom Šamcu te u zlostavljanju više zatočenika u srednjoj školi i zgradi Teritorijalne odbrane.²

Osim zločina u kojima je direktno učestvovao, Todorović je bio involviran u nezakonito hapšenje i zatvaranje šamačkih Bošnjaka i Hrvata. Zatočenici su, prema njegovom naređenju, bili primorani kopati rovove ili poslani na prisilni rad. U svojstvu člana srpskog Kriznog štaba kojem je po automatizmu i to na osnovu imenovanja na funkciju šefa SJB pripadao, bio je jedan od saučesnika u deportaciji nesrpskog stanovništva s područja šamačke općine. Lično je potpisao odluku kojom se Bošnjacima i Hrvatima zabranjuje slobodno kretanje po općini te bio saučesnik u drugim zločinima i djelima diskriminacije.³ Sama činjenica da je bio na čelnoj poziciji općinske policije implicira i njegovu odgovornost za zločine počinjene njemu podređenih pripadnika SJB, posebno ako počinioce nije sankcionisao.

Dvije sedmice nakon preuzimanja vlasti u Bosanskom Šamcu, 30. aprila 1992. godine, jedinice JNA zajedno sa policijskim strukturama preuzima vlast u Prijedoru. Nepun mjesec nakon toga, tačnije od 24. do 26. maja 1992. godine, formirani su logori Omarska, Keraterm i Trnopolje. Prva dva su bila pod kontrolom policije, dok su ostaci JNA u Bosni i Hercegovini – preimenovani u Vojsku Srpske republike BiH (kasnije Vojska Republike Srpske), tačnije njen 1. krajiški korpus – imali kontrolu nad Trnopoljem, po broju zatočenika najvećim logorom u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine.⁴ Policijska

² ICTY, Predmet br. IT-95-9, *Pred pretresnim vijećem, Tužilac protiv Stevana Todorovića, Presuda* (Den Haag, ICTY, 31. juli 2001), paragrafi 35-41.

³ Ibid., paragrafi 42-48.

⁴ Kroz logor Trnopolje prošlo je između maja i septembra 1992. godine 23.000 bošnjačkih i hrvatskih civila. ICTY, Crveni krst Republike Srpske, Opštinska organizacija Prijedor, *Izveštaj o radu opštinske organizacije Crvenog krsta Prijedor od 05. 05. do 30. 09. 1992. godine*, Prijedor, 30. septembar 1992.

uprava u logorima Omarska i Keraterm sastojala se od komandira logora i tri smjene straže. U jednoj je smjeni u logoru Keraterm njen šef tokom postojanja ovog logora (do 5. augusta 1992. godine) bio Damir Došen. U Došenovoj smjeni počinjeni su brojni zločini u kojima je i sam učestvovao. Zatočenici su premlaćivani, maltretirani, psihički zlostavljani i ponižavani dok su cijelo vrijeme držani u nehumanim uslovima.⁵ Mada je, kako su svjedočili pojedini zatočenici, u nekim prilikama iskoristio svoj položaj i spriječio neke zločine, Došen je bio dio lanca koji je odgovoran za zločine počinjene u ovome logoru. Posljedica tih zločina je i ubistvo 362 logoraša u toku dvoipomjesečnog postojanja ovog logora u kojem je preko 3.000 civila bilo držano u nehumanim uslovima.⁶

Hapšenja optuženih i priznanja krivice

U bjekstvu od pravde, period nakon okončanja agresije na Bosnu i Hercegovinu Stevan Todorović proveo je u Srbiji, koja je za vrijeme režima Slobodana Miloševića smatrana sigurnim utočištem osumnjičenim za ratne zločine. Zapravo, važila je kao država iz koje osumnjičeni za ratne zločine neće biti izručeni pred lice pravde pred ICTY i svakako kao država koja neće procesuirati osumnjičene za ratne zločine. S takvim uvjerenjem Todorović je svoje dane provodio u selu Rudine na vrhu Zlatibora gdje je sa “gostoljubivim seljanima čitave dve godine seckao pršut, pijuckao rakiju i bistrio svetsku politiku sve dok jedne septembarske noći 1998. godine u vikendicu gde je spavao nisu upala četvorica ljudi, predvođenih rođakom jednog njegovog zemljaka iz Bosanskog Šamca, strpali ga onako snenog i prestravljenog u 'mercedes' sa povezom preko očiju i dovezli do prelaza Šepak na Drini.“ Preuzet je od jedinica SFOR-a, a nakon toga helikopterom prebačen u pritvorsku ćeliju u Ševeningen.⁷ Lakomislenost da, dok god je u Srbiji, neće morati odgovarati za zločine, pokazala se pogrešnom. Todorović se našao na listi uhapšenih iz “Miloševićeve Srbije” koja uprkos nesaradnji sa ICTY-jem nije mogla da zaštiti od hapšenja sve osumnjičene ratne zločince. Razumije se, srbijanska policija nije uhapsila Todorovića nego su to učinile druge strukture. U haškom pritvoru dočekali su ga saučesnici u ratnim zločinima na području bosanskošamačke općine: Simo Zarić, Miroslav Tadić i Milan Simić.

⁵ ICTY, Predmet br. IT-95-8, *Pred pretresnim vijećem, Tužilac protiv Duška Sikirice, Damira Došena i Drage Kolundžije, Presuda* (Den Haag, ICTY, 13. novembar 2001), paragrafi 153-161.

⁶ *Knjiga nestalih opštine Prijedor – Ni krivi ni dužni*, Udruženje Prijedorčanki “Izvor”, Prijedor, 2012, 278.

⁷ “Lovci na Mladića”; *Vreme*, br. 1035, Beograd, 4. novembar 2010; “Samo Monstrum Sfor spašava”, *NIN*, br. 2640, Beograd, 2. august 2001.

Bosna i Hercegovina još je manje bila sigurno utočište za osumnjičene ratne zločince. Njen manji entitet, Republika Srpska, donekle je i mogao pružiti utočište zločincima jer su oni imali jednu od ključnih ulogu u njenom stvaranju, ali su tu bile snage SFOR-a kojima za hapšenje osumnjičenih za ratne zločine entitetske linije i nisu mnogo značile pa su ih bez većih poteškoća mogli privoditi. Hapšenje Došena izveli su ekspresno u oktobru 1999. godine u Prijedoru. Prvo su izazvali lakšu saobraćajnu nesreću namjerno udarivši u Došenov automobil, potom su razbili staklo na njemu i udarili kundakom puške Došena u glavu. Prebačen je u pritvorsku ćeliju u Ševeningen gdje je čekao početak suđenja.⁸ Tridesetdvođodišnji Došen tako se pridružio svom kolegi Dragi Kolundžiji, još jednom šefu straže u istom logoru, koji je odranije čekao u haškom pritvoru početak suđenja. Godinu dana kasnije ovoj dvojici se pridružio šef obezbjeđenja u logoru Keraterm Duško Sikirica, te su sva trojica optuženi za zločine u ovome logoru. Proces protiv njih objedinjen je u jedan predmet.

Prvobitnim stupanjem pred sudijama Todorović i Došen su negirali krivicu. No, promijenili su svoj stav o tome tokom procesa, suočeni sa svjedocima i neoborivim dokazima o svojoj zločinačkoj ulozi. Odlučili su priznati krivicu za veći dio optužnice koja ih je teretila za počinjene zločine i odgovornost za iste.⁹ Obojica su se pridružili nekolicini optuženih koji ne samo da su priznali krivicu nego zločine nisu mogli negirati.

No, šta su priznanja predstavljala u sudskoj praksi? Kada optuženi izjavi da je kriv za neka ili sva djela navedena u optužnici, Pretresno vijeće provjerava da li postoje uslovi za prihvatanje date izjave. Neophodno je utvrditi ne samo to da je optuženi krivicu priznao dobrovoljno, nedvosmisleno, i sa sviješću o značenju i mogućim posljedicama priznanja, nego i da postoji relevantna činjenična osnova, odnosno dovoljni dokazi na osnovu kojih se može zaključiti da je optuženi zaista i izvršio djela za koja se izjašnjava krivim.¹⁰ Ukoliko je utvrđeno postojanje uslova za prihvatanje izjave o krivici, Pretresno vijeće može na osnovu priznanja izreći osuđujuću presudu.¹¹ Kada su sporazumi o izjašnjavanju o krivici u pitanju, bitno je napomenuti da se Tribunal oslanja na tradiciju anglosaksonskog prava prema kojem se ne održava glavni pretres, već se odmah prelazi na izricanje presude.¹²

⁸ "Hapšenje naredili Klark i Robertson", *Glas javnosti*, Beograd, 26. oktobar 1999.

⁹ O priznanjima krivice u međunarodnom krivičnom pravu, opširnije u: Combs, Nancy Armoury, 2007. *Guilty Pleas in International Criminal Law: Constructing a Restorative Justice Approach*. Stanford: Stanford University Press.

¹⁰ Helman, Ljiljana, 2005. "Pravda na nišanu rizika". U: *Hag među nama: zbornik tekstova* (ur. Slobodan Kostić). Beograd: Fond za humanitarno pravo, 321.

¹¹ Ibid.

¹² "Pogled iz Haga: Polemike o priznavanju krivice", *Balkan*, Beograd, 17. decembar 2003, 2.

U svojoj izjavi prilikom priznanja krivice Stevan Todorović, između ostalog, kaže na Raspravi o odmjeravanju kazne 4. maja 2001. godine da je “shvatio, ali da nije bio dovoljno hrabar da spriječi nepravde i neljudske aktivnosti prema nesrpskom civilnom stanovništvu koje su prouzrokovale da to stanovništvo napusti područje opštine Šamac...” i da je “te 1992. godine postao svjestan da su Bošnjaci i Hrvati mnogo patili” zbog čega se “istinski duboko kaje i svakodnevno moli Bogu da mu oprostí grijehe...”¹³ Todorović je bio prvi optuženi iz Bosanskog Šamca koji je pred Tribunalom priznao krivicu za zločine.

Pokajanje i priznanje krivice iznio je i Damir Došen na Raspravi o kazni 8. oktobra 2001. godine. Za zatočene u Keratermu izjavio je da su bili “njegovi sugrađani, da su bili nevini i teško patili” i da je nad tim ljudima izvršen zločin te da je on za taj zločin “spreman pred Bogom i ljudima preuzeti svoj dio odgovornosti”. Dalje je naveo da mu je “žao svakog čovjeka koji je propatio, svake porodice koja je ostala bez svog bližnjega, svakog djeteta koje je ostalo bez oca, žao mi je svake majke koja je ostala bez sina.” U poruci žrtvama naveo je sljedeće: “Želim da moje, da ove moje riječi svi čuju, posebno moje komšije koje su bile zatvorene samo zato što nisu bili Srbi. Zlo se dogodilo, zlo se ne smije ponoviti, niti se smije zaboraviti. I svega ovoga danas sam svjestan, svjestan da čovjek, ma kako mali i nemoćan, ne smije da dozvoli da ga savlada nemoć i malodušnost, te da čovjek mora da se bori po cijenu lične žrtve. Samo tako se može pomoći budućim generacijama da se izbore protiv nepravde i neljudskih stvari.” Na kraju svog priznanja iznio je nadu “da ćemo ponovo imati priliku da živimo u mom gradu Prijedoru, sa mojim sugrađanima sa kojima sam živio i družio se prije rata. Nadam se da ćemo ponovo živjeti zajedno i složno kao što smo to činili prije rata i zla koje nas je snašlo.”¹⁴ Istog dana su i druga dva Došenova suoptuženika priznali krivicu za zločine u Keratermu.

Presude protiv Došena i Todorovića

Pozivajući se na navedenu anglosaksonsku praksu, suđenje je finalizirano i sudsko vijeće je donijelo presudu. Damir Došen osuđen je na zatvorsku kaznu u trajanju od pet godina za progon na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi kao tačke zločina protiv čovječnosti, jer je dozvolio progone i prešutno prihvatao

¹³ https://www.icty.org/x/cases/todorovic/cis/bcs/cis_stevan_todorovic_bcs.pdf (pristup ostvaren 3. 2. 2022). Kompletan tekst priznanja krivice Stevana Todorovića: <https://www.icty.org/bcs/sid/225> (pristup ostvaren 3. 2. 2022).

¹⁴ https://www.icty.org/x/cases/sikirica/cis/bcs/cis_sikirica_et_al_bcs.pdf (pristup ostvaren 4. 2. 2022). Kompletan tekst izjave Damira Došena dostupan na: <https://www.icty.org/bcs/sid/205> (pristup ostvaren 4. 2. 2022).

nasilje nad zatočenicima u logoru, uključujući premlaćivanja, silovanje, seksualno zlostavljanje i ubistva, kao i maltretiranje, ponižavanje i psihološko zlostavljanje. Zloupotrijebio je svoj položaj od povjerenja.¹⁵ Za progon na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi kao tačke zločina protiv čovječnosti, Stevan Todorović osuđen je na desetogodišnju zatvorsku kaznu. Njemu su, između ostalih, dokazani i zločini u kojima je lično učestvovao, kako je navedeno u presudi: premlaćivanja jednog čovjeka u hodniku policijske stanice Bosanski Šamac od kojih je zatočenik umro od posljedica tog zlostavljanja; tokom perioda od osam mjeseci premlatio je petoricu ljudi, a više puta premlatio sedmoricu zatočenika; naredio je trojici ljudi, kojima je bio nadređen, da muče jednog čovjeka; naredio je šestorici ljudi da vrše *fellatio* jedan drugom u policijskoj stanici u Bosanskom Šamcu, premlaćivao ove ljude i jednom prilikom se smijao dok ih je gledao da oralno spolno opšte; naredio je i učestvovao u isljeđivanju zatočenih osoba i primoravao ih da potpisuju lažne izjave te je izdavao naredbe i direktive kojima su kršena prava nesrpskih civila na jednak tretman po zakonu.¹⁶

Dakle, oba optuženika su prihvatanjem krivice priznali svoja učešća u zločinima i nagodbom sa Tužilaštvu izbjegli suđenje za druge tačke koje su ih teretili. Prema praksi ICTY-ja, nakon prihvatanja krivice za jednu tačku ostale su tačke sporazumom sa Tužilaštvom povučene.¹⁷ Da li su kalkulirali pa priznali krivicu da bi zauzvrat dobili manje zatvorske kazne, ostaje nepoznanica, ali su se priznanja ispostavila kao predmet trgovine između tužioca i advokata odbrane. Na koncu, takva praksa pokazala se kao nešto što nije pružilo očekivane rezultate.¹⁸ Nepoznato je i do kojeg stupnja su oni koji su priznali odgovornost za počinjenje ili umiješanost u zločinima osjećali

¹⁵ https://www.icty.org/x/cases/sikirica/cis/bcs/cis_sikirica_et_al_bcs.pdf (pristup ostvaren 4. 2. 2022).

¹⁶ https://www.icty.org/x/cases/todorovic/cis/bcs/cis_stevan_todorovic_bcs.pdf (pristup ostvaren 3. 2. 2022).

¹⁷ Nagodbe optuženog i tužilaštva, zaključuje Emir Suljagić, u onim slučajevima kada je Tužilaštvo pristupilo nagodbi u dobroj namjeri, dakle kao načinu pribavljanja novih dokaza ili naprosto zadovoljštine žrtvama, imaju svoju vrijednost. Međutim, kada tužitelj sklapanju nagodbi pristupe da bi proizveli politički efekt ili naprosto da smanje troškove i naprave još jedan korak ka zatvaranju suda, to obično rezultira katastrofom, nerijetko je rezultat vremenskog pritiska i potrebe za smanjenjem troškova, a ne pravde. "Da li će 'moderni Nurnberg' završiti kao skupi i propali eksperiment?", *Dani*, br. 328, Sarajevo, 26. septembar 2003.

¹⁸ Bećirević, Edina, 2004. "Pogodbe haškog tužilaštva sa optuženim ratnim zločincima: Restorativna pravda ili samo trgovina?". *Kriminalističke teme: časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, br. 1-2. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, 23, 24.

krivicu, a to osjećanje može biti lako i prolazno, ali i beskrajno mučenje ako je krivično djelo veće, a savjest pojedinca veća.¹⁹

Činjenica je da su svojim priznanjima u značajnoj mjeri oslikali zbivanja u Prijedoru i Bosanskom Šamcu u kontekstu počinjenih zločina nad bošnjačkim i hrvatskim civilnim stanovništvom, prvenstveno zatočenicima u logorima i drugim mjestima zatočenja.

Kajanje nakon odsluženja kazne?

Budući da je uhapšen 1998. godine, a osuđen 2001. godine na desetogodišnju zatvorsku kaznu te da mu je dopušteno da nakon izdržane dvotrećinske kazne bude pušten na slobodu, Stevan Todorović je nakon zatvorskih dana u Španiji 2005. godine ponovo postao slobodan čovjek. Među argumentima za prijevremeno puštanje na slobodu je dobro ponašanje u španskom zatvoru i, što je posebno značajno, spremnost Todorovića na saradnju sa ICTY-jem u svojstvu potencijalnog svjedoka u drugim predmetima. “Petogodišnja” zatvorska kazna Damira Došena okončana je, nakon tri godine i četiri mjeseca zatvora, 2003. godine. Prijevremenom puštanju na slobodu kumovalo je također Došenovo ponašanje u austrijskom zatvoru i prethodno izražavanje kajanja na optuženičkoj klupi.²⁰ Dakle, srazmjerno funkcijama koje su obavljali i masovnim zločinima koji su počinjeni u to vrijeme, zatvorske kazne od deset odnosno pet godina u oba su slučaja tek simbolične i preblage. Zaključujemo da se, iz aspekta odležanih godina u zatvoru, Todoroviću i Došenu isplatila nagodba tužilaštva sa njihovim advokatima i njihova spremnost da se izjasne krivim.

U javnom prostoru nakon odsluženja kazne haški osuđenici se nerijetko pojavljuju u medijima, najčešće da svoja priznanja krivice “povuku” pred “svojim narodom”, kao što je to radila Biljana Plavšić,²¹ objašnjavaju da su žrtve raznih političkih igara na svjetskoj pozornici kao što za sebe tvrdi Došenov zemljak Duško Tadić,²² dok se rijetki istinski pokaju za svoja

¹⁹ Dizdarević, Ismet, 2007. “Osjećanje krivice i kajanja planera i izvršilaca genocida”. *Pregled – časopis za društvena pitanja*, br. 1-2. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 229.

²⁰ “Sve haške presude”, Portal pescanik.net, 27. 7. 2008. Pristup ostvaren 1. 2. 2022. <https://pescanik.net/sve-haske-presude/>.

²¹ U svojoj knjizi *Svedočim* Plavšićeva potvrđuje da je krivicu priznala zbog dobijanja manje zatvorske kazne. Kako se “pokajala zbog svog pokajanja”, opširnije u: Plavšić, Biljana. *Svedočim: Knjiga pisana u zatvoru*. Banja Luka: Trioprint, 2005.

²² “Duško Tadić: Ja sam Srbin kojem će Hag da kaže izvini”, Portal Novosti, 30. 4. 2018. Pristup ostvaren 3. 2. 2022.

<https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/dosije/aktuelno.292.html:724910-Dusko-Tadic-Ja-sam-Srbin-kojem-ce-Hag-da-kaze-izvini>.

zlodjela poput Esada Landže i javno traže od žrtava oprost.²³ Neki se odluče za radikalan potez pa ubrzo nakon priznanja počine samoubistvo, kao što je to uradio bivši predsjednik samoprogllašene Srpske autonomne oblasti Krajine (kasnije Republike Srpske Krajine) Milan Babić,²⁴ dok se veći dio njih ne pojavljuju u javnosti nakon odsluženja kazne. Jedan dio njih, poput Todorovićevih saradnika (Simo Zarić i Blagoje Simić) u zločinu iz Bosanskog Šamac, vratili su se na političku scenu.²⁵

Sam Todorović se odlučio za vlastiti put. Nakon odsluženja kazne vratio se u Bosanski Šamac 2005. godine. Njegov doček u rodnom mjestu koje je “čistio” od nesrpskog stanovništva nije imao karakter veličanstvenog. Čovjeka koji prizna krivicu prije etiketiraju kao izdajnika nego osobu koja je dala doprinos u otkrivanju istine. Oni koji su osuđeni, a nisu priznali krivicu, dočekani su, u organizaciji lokalne ili entitetske vlasti, kao heroji, što možemo okarakterisati kao trijumfalizam zločina.²⁶

Godinu i po nakon izlaska iz zatvora Stevan Todorović izvršio je, kako je navedeno, samoubistvo u porodičnoj kući u Donjoj Slatini, selu u općini Bosanski Šamac. Nađenog s “metkom u glavi i pištoljem u ruci”, njegova je smrt izazvala sumnju kod njegovog advokata koji je osam godina nakon ovog

²³ “Puna šaka bradine: Ili, i mi Konjic za trku imamo“, Portal slobodna-bosna.ba, 13. 12. 2017. Pristup ostvaren 3. 2. 2022. <https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/66980/senad-ante-portal-puna-saka-bradine-ili-i-mi-konjic-za-trku-ima-mo.html>.

²⁴ <https://www.icty.org/bcs/press/milan-babic-pronađen-mrtav-u-pritvorskoj-jedinici> (pristup ostvaren 5. 2. 2022).

²⁵ Osuđeni ratni zločinac Simo Zarić bio je u jednom mandatu na poziciji zamjenika načelnika općine Bosanski Šamac, a šef šamačkog Kriznog štaba Blagoje Simić poslanik u skupštini općine. “RS: Ratni zločinci dobili veliku podršku glasača”, Portal aa.com.tr/ba, 15. 10. 2012. Pristup ostvaren 6. 2. 2022. <https://www.aa.com.tr/ba/politika/rs-ratni-zlocinci-dobili-veliku-podrsku-glasaca/326788>.

²⁶ Primjeri takvih dočeka su, između ostalih, onaj Momčilu Krajišniku, ratnom predsjedniku Narodne skupštine Republike Srpske, osuđenom na dvadesetogodišnju zatvorsku kaznu. Nakon što je odslužio dvotrećinsku zatvorsku kaznu i prijevremeno pušten na slobodu, u Istočnom Sarajevu sa srpskom nacionalističkom ikonografijom i uz pjesme poput “Biće opet pakao, biće opet ludnica, evo idu četnici sa fočanskih ulica” priređen mu je doček sa otprilike 2.000 prisutnih. “Ratni zločinac Krajišnik na Palama dočekan euforično, najavio zahtjev za reviziju”, Portal Radio Slobodna Evropa, 30. 8. 2013. Pristup ostvaren 5. 2. 2022. <https://www.slobodnaevropa.org/a/krajisnik-izlazi-iz-zatvora-nakon-dvije-treine-odluene-kazne/25089001.html>. Sličan doček nekoliko stotina višegradskih Srba priredilo je, uz trubače i orkestar, 2010. godine osuđenom ratnom zločincu Mitru Vasiljeviću u Višegradu. Osuđen na kaznu zatvoru u trajanju od 15 godina, Vasiljević je kao i Krajišnik pušten nakon odslužene dvotrećinske kazne. “Više stotina Višegradana dočekalo Mitra Vasiljevića“, Portal nezavisne.com, 12. 3. 2010. Pristup ostvaren 5. 2. 2022. <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Vise-stotina-Visegradjana-docekalo-Mitra-Vasiljevica/54840>.

smrtnog slučaja izjavio da Todorović “nikada nije iskazivao nagovještaj depresije koja bi ukazala na samoubistvo.”²⁷ Sumnja u samoubistvo značila je pretpostavku da se radilo o ubistvu. Pošto se priznanjem krivice obavezao na saradnju sa Haškim tribunalom, Todorović se morao pojaviti u svojstvu svjedoka optužbe u predmetu protiv Jovice Stanišića i Franka Simatovića, čelnika srbijanske Državne bezbjednosti (DB) tokom 1990-ih godina. Uloga srbijanske DB u agresiji na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu dokazana je prilikom izricanja presude 30. juna 2021. godine, a posebno je naglašeno njihovo učešće u pomaganju i podržavanju krivičnih djela u Bosanskom Šamcu – ubistva, deportacije, prisilno premještanje i progoni.²⁸ Posebno je značajno naglasiti, kako ističe Julian Borger, činjenicu da je Simatović imao pod kontrolom srbijanske Crvene beretke. Veza Simatovića i Todorovića seže još od aprila 1992. godine kada je ovaj u svojstvu načelnika policije otišao u Beograd na sastanak sa Simatovićem da ga nagovori da pošalje Crvene beretke u Bosanski Šamac. Postavlja se pitanje: da li je Todorović ubijen da pred Tribunalom ne otkrije ono što je znao o ulozi Beograda, budući da je on bio svjedok direktne umiješanosti beogradskog režima u zločine počinjene u Bosni i Hercegovini koji je umro prije nego je svjedočio u Haškom tribunalu protiv čelnih ljudi srbijanske DB?²⁹ Todorović je, ipak, svjedočio u procesu protiv drugih optuženih, a kasnije osuđenih ratnih zločinaca za zločine počinjene u Bosanskom Šamcu nakon što je priznao krivicu i tako saradivao sa Tužilaštvom,³⁰ referirajući se i na svoje veze sa Frankom Simatovićem, ne krijući da je tražio da u “čišćenju” Bosanskog Šamca od Bošnjaka i Hrvata aktivnu ulogu uzmu i jedinice iz Srbije.³¹

Da li je Todorović počinio samoubistvo jer se istinski pokajao za svoja zlodjela ili su nerazjašnjene okolnosti dovele do njegove smrti, ostat će nepoznato. Ako su određene strukture dovele do njegove smrti, to je još jedan pokazatelj pokušaja da se prikrije agresorska uloga Srbije u ratu u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine. Čak i da se ne radi o samoubistvu, kako tvrdi Todorovićev advokat, njegovu spremnost da bude svjedok optužbe u drugim predmetima možemo okarakterisati kao njegov, uz vlastito priznanje krivice i riječi kajanja, doprinos u rasvjetljavanju zločina počinjenih u

²⁷ Borger, Julian, 2016. *Krvnikov trag: kako je potraga za balkanskim ratnim zločincima postala najuspješniji lov na čovjeka u svijetu*. Sarajevo: Buybook, 116.

²⁸ “Balkan, Haški tribunal i ratni zločini: Bivši čelnici tajne srpske policije Jovica Stanišić i Franko Simatović osuđeni na ponovljenom postupku”, Portal [bbc.com/serbian](https://www.bbc.com/serbian), 30. 6. 2021. Pristup ostvaren 6. 2. 2022. <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-57651749>.

²⁹ Borger, *Krvnikov trag*, 116.

³⁰ ICTY, Predmet: br. IT-95-9, *Pred pretresnim vijećem II, Tužilac protiv Blagoja Simića, Miroslava Tadića i Sime Zarića, Presuda* (Den Haag, ICTY, 17. oktobar 2003).

³¹ Ibid., paragraf 212.

Bosanskom Šamcu. Činjenica je da je njegovim priznanjem uklonjena svaka sumnja u zločine počinjene nad bošnjačkim i hrvatskim civilnim stanovništvom Bosanskog Šamca. Iz tog aspekta i s obzirom na funkciju koju je u periodu počinjenja ratnih zločina obnašao, njegovo je priznanje izuzetno značajno.

Od suza pred sudnicom nakon priznanja krivice i djelimične nade da se radi o iskrenom pokajanju, Došen se, za razliku od Todorovića, pokazao kao vrsni obmanjivač javnosti. Petnaestak godina nakon što je pušten iz zatvora, bivši logoraši Keraterma prepoznali su ga na jednoj od brojnih fotografija na kojima zajedno sa ostalima pozira u maskirnoj uniformi kao jedan od pripadnika organizacije “Srbska čast”. Ova organizacija, iako se predstavlja kao humanitarna, aktivno zastupa i promovira militarizam, te veliča ratove i ratne zločince. Njeni članovi javno, posebno na društvenim mrežama, zagovaraju četništvo, homofobiju, netrpeljivost prema Evropi, Americi i sve što nije srpsko, iskazuju mržnju prema Hrvatima, Albancima, feministkinjama, migrantima, muslimanima i drugim grupama.³² Uz navedeno, ova je organizacija povezana sa “Noćnim vukovima”, koja se nalazi se na crnoj listi Sjedinjenih Američkih Država, jer su njeni članovi 2014. godine učestvovali u ruskom napadu na Ukrajinu.³³

Došenovo pripadništvo ovoj ekstremnoj nacionalističkoj organizaciji koja se povezuje i sa potencijalnim paravojnim djelovanjem u RS implicira da njegovo priznanje pred Tribunalom i riječi kajanja uistinu nisu bili iskreni nego da je on iskoristio mogućnost nagodbe sa Tužilaštvom što je, na koncu, rezultiralo manjom zatvorskom kaznom. Ukoliko pak ima trunke iskrenosti u njegovom kajanju, onda se radi o “evoluciji” jedne ličnosti od logorskog stražara, pokajnika koji se “nada da će ponovo imati priliku da živi u svom Prijedoru, sa svojim sugrađanima sa kojima je živio i družio se prije rata...”, do osobe koja pripada nacionalističkoj organizaciji koja propagira sve suprotno od zajedničkog života ljudi različitih nacionalnosti i vjeroispovijesti. Koliko je javno mnijenje u RS i Srbiji utjecalo na Došenovu “evoluciju” u kojima se i dalje u značajnoj mjeri njeguju tekovine ratnih zločinaca, zaključit ćemo stavom istaknutog psihologa Ervina Stauba prema kojem je individu

³² Srdić, Marija, 2020. “Desni ekstremizam u Srbiji – sada i ovdje“. U: *Desni ekstremizam u Srbiji* (prir. Izabela Kisić). Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 39; Opširnije o djelovanju “Srbske časti”, vidjeti u: “Širenje mržnje i militarizam u Srbiji prolazi kao humanitarni rad”, Portal autonomija.info, 15. 12. 2018. Pristup ostvaren 7. 2. 2022. <https://www.autonomija.info/sirenje-mrznje-i-militarizam-u-srbiji-prolazi-kao-humanitarni-rad.html>.

³³ “Zašto humanitarni radnici vježbaju gađanje u vojnom centru u Nišu”, Portal bljesak.info, 16. 1. 2018. Pristup ostvaren 8. 2. 2022. <https://www.bljesak.info/vijesti/svijet/zasto-humanitarni-radnici-vjezbaju-gadanje-u-vojnom-centru-u-nisu/224465>.

potrebna zaštita i unapređenje društvenog self koncepta ili potreba za pronalaženjem nove grupe s kojom će se definirati i biti snažna.³⁴ Dakle, za veći ugled u sredini u kojoj su više poštovani osuđenici koji nisu priznali krivicu od onih koji to jesu, potreba osobe poput Došena je da “svoje haške grijeh” neutralizira djelovanjem u ekstremističkoj organizaciji.

No, kao i u slučaju Todorovića ili drugih koji su priznali svoj dio krivice pred sudovima za ratne zločine, i Došenovo priznanje je, bez obzira na to da li je bilo iskreno ili ne, onemogućilo bilo kakvo negiranje zločina u Keratermu i uklonilo mogućnost revizionistima prošlosti da daju svoj anticivilizacijski i amoralni sud o proteklim zbivanjima. S druge strane, žrtve zločina u Bosanskom Šamcu i Keratermu osim toga nisu doživjele nikakvu drugu satisfakciju. Nisu dobili nikakav vid materijalne ili bilo kakve druge odštete niti su u lokalnim zajednicama u kojima su počinjeni ratni zločini podignuta spomen-obilježja koja adekvatno podsjećaju na počinjeno zlo. Također, ICTY nije imao nadležnost da lokalne, entitetske ili državne vlasti natjera da se pobrinu za status žrtava, jer je “uspostavljen sa osnovnim motivom da traganjem za istinom ublaži pojedinačne i društvene traume i ubrza proces pomirenja što će djelovati kao prevencija budućeg konflikta.”³⁵

Zaključak

Praksa Haškog tribunala da optuženi nagodbom sa Tužilaštvom ima mogućnost da prizna jednu tačku optužnice da bi bio oslobođen za ostale tačke pokazala se kao “mač s dvije oštrice”. Ostalo je, u nekim slučajevima, nerazjašnjeno da li su optuženi koji su prihvatili tu vrstu nagodbe uistinu bili iskreni kada su, uz priznanje krivice, izrazili kajanje za počinjene zločine ili su to učinili samo da bi izbjegli višegodišnje zatvorske kazne. Neki su osuđenici nakon priznanja i odslužene zatvorske kazne prilikom svojih medijskih nastupa negirali da su prilikom priznanja bili iskreni i tako pristali na nagodbu svog advokata sa tužilaštvom, dok su neki, a najočitiji je primjer bivši predsjednik jednostrano proglašene Republike Srpske Krajine Milan Babić, počinili samoubistvo, i to nakon što su, pored priznanja krivice, svjedočili protiv drugih optuženih sa kojima su blisko sarađivali u počinjenju ratnih zločina. Stevan Todorović i Damir Došen priznali su krivicu i izrazili kajanje. Koliko su bili iskreni, teško je zaključiti, mada vjerojatno samoubistvo i spremnost da svjedoči kao svjedok optužbe implicira da je

³⁴ Staub, Ervin, 1989. *The roots of evil: The origins of genocide and other group violence*. New York: Cambridge University Press, 16.

³⁵ Bećirević, “Pogodbe haškog tužilaštva sa optuženim ratnim zločincima”, 26, 27.

Todorović ipak bio iskren prilikom priznanja. Došenovo kasnije djelovanje u desničarskoj organizaciji koja propagira sve suprotno od onoga što je on najavio da će se zalagati, ukazuje da je on, ipak, priznao krivicu da bi dobio manju zatvorsku kaznu, a ne da se iskreno pokajao.

Bez obzira na to da li su priznanja iskrena ili ne, ona su jedan značajan dio u mozaiku otkrivanja istine o počinjenim zločinima na prostoru bivše Jugoslavije. Priznanjima krivice, i to je najvažnije, Todorović i Došen su uklonili bilo kakvu sumnju u počinjene zločine u Bosanskom Šamcu i prijedorskom logoru Keraterm. Međutim, porodice žrtava nisu doživjele nikakvu moralnu ili bilo kakvu drugu satisfakciju uprkos direktnom izvinjenju počinioaca zločina. Također, njihova kao i priznanja ostalih 17 osuđenika pred ICTY-jem su u javnosti u Republici Srpskoj zanemarena, što je za posljedicu imalo da većinski narod u ovome entitetu nije pokazao spremnost u suočavanju sa prošlošću, odnosno zločinima počinjenim u njegovo ime.

Izvori

1. Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Popis stanovništava, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gazdinstava 1991. godina, Nacionalni sastav stanovništva – Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991, Sarajevo, decembar 1993. godine, Statistički bilten broj 234.
2. ICTY, Crveni krst Republike Srpske, Opštinska organizacija Prijedor, *Izveštaj o radu opštinske organizacije Crvenog krsta Prijedor od 05. 05. do 30. 09. 1992. godine*, Prijedor, 30. septembar 1992.
3. ICTY: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia [Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju], www.icty.org
4. *Knjiga nestalih opštine Prijedor – Ni krivi ni dužni*, Udruženje Prijedorčanki “Izvor”, Prijedor, 2012.

Elektronički izvori

1. “RS: Ratni zločinci dobili veliku podršku glasača”, Portal aa.com.tr/ba, 15. 10. 2012. Pristup ostvaren 6. 2. 2022. <https://www.aa.com.tr/ba/politika/rs-ratni-zlocinci-dobili-veliku-podrsku-glasca/326788>.
2. “Širenje mržnje i militarizam u Srbiji prolazi kao humanitarni rad”, Portal autonomija.info, 15. 12. 2018. Pristup ostvaren 7. 2. 2022. <https://www.autonomija.info/sirenje-mrznje-i-militarizam-u-srbiji-prolazi-kao-humanitarni-rad.html>.
3. “Balkan, Haški tribunal i ratni zločini: Bivši čelnici tajne srpske policije Jovica Stanišić i Franko Simatović osuđeni na ponovljenom postupku”, Portal bbc.com/serbian, 30. 6. 2021. Pristup ostvaren 6. 2. 2022. <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-57651749>.

4. “Zašto humanitarni radnici vježbaju gađanje u vojnom centru u Nišu?”, Portal bljesak.info, 16. 1. 2018. Pristup ostvaren 8. 2. 2022. <https://www.bljesak.info/vijesti/svijet/zasto-humanitarni-radnici-vjezbaju-gadanje-u-vojnom-centru-u-nisu/224465>.
5. https://www.icty.org/x/cases/todorovic/cis/bcs/cis_stevan_todorovic_bcs.pdf (pristup ostvaren 3. 2. 2022).
6. https://www.icty.org/x/cases/sikirica/cis/bcs/cis_sikirica_et_al_bcs.pdf (pristup ostvaren 4. 2. 2022).
7. <https://www.icty.org/bcs/press/milan-babic-pronaden-mrtav-u-pritvorskoj-jedinici> (pristup ostvaren 5. 2. 2022).
8. “Više stotina Višegradana dočekalo Mitra Vasiljevića”, Portal nezavisne.com, 12. 3. 2010. Pristup ostvaren 5. 2. 2022. <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Vise-stotina-Visegradjana-docekalo-Mitra-Vasiljevica/54840>.
9. “Sve haške presude”, Portal [peščanik.net](http://pescanik.net), 27. 7. 2008. Pristup ostvaren 1. 2. 2022. <https://pescanik.net/sve-haske-presude/>.
10. “Puna šaka bradine: Ili, i mi Konjic za utrku imamo”, Portal slobodna-bosna.ba, 13. 12. 2017. Pristup ostvaren 3. 2. 2022. https://www.slobodna-bosna.ba/vijest/66980/senad_ante_portal_puna_saka_bradine_ili_i_mi_konjic_za_trku_imamo.html.
11. “Ratni zločinac Krajišnik dočekan euforično, najavio zahtjev za reviziju”, Portal Radio Slobodna Evropa, 30. 8. 2013. Pristup ostvaren 5. 2. 2022. <https://www.slobodnaevropa.org/a/krajisnik-izlazi-iz-zatvora-nakon-dvije-treine-odluene-kazne/25089001.html>
12. <https://www.icty.org/bcs/sid/205> (pristup ostvaren 4. 2. 2022).
13. <https://www.icty.org/bcs/sid/225> (pristup ostvaren 3. 2. 2022).
14. “Duško Tadić: Ja sam Srbin kojem će Hag reći izvini”, Portal [Novosti](http://Novosti.rs), 30. 4. 2018. Pristup ostvaren 3. 2. 2022. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/dosije/aktuelno.292.html:724910-Dusko-Tadic-Ja-sam-Srbin-kojem-ce-Hag-da-kaze-izvini>.

Sudske presude

1. ICTY: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia [Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju], www.icty.org
2. -Predmet br. IT-95-9, Tužilac protiv Blagoja Simića, Miroslava Tadića i Sime Zarića.
3. -Predmet br. IT-95-8, Tužilac protiv Duška Sikirice, Damira Došena i Drage Kolundžije.
4. -Predmet br. IT-95-9, Tužilac protiv Stevana Todorovića.

Literatura

1. Bećirević, Edina, 2004. "Pogodbe haškog tužilaštva sa optuženim ratnim zločincima: Restorativna pravda ili samo trgovina?". *Kriminalističke teme: časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, br. 1-2. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, 23-27.
2. Borger, Julian, *Krvnikov trag: kako je potraga za balkanskim ratnim zločincima postala najuspješniji lov na čovjeka u svijetu*, Buybook, Sarajevo, 2016.
3. Combs, Nancy Armoury, 2007. *Guilty Pleas in International Criminal Law: Constructing a Resorative Justice Approach*. Stanford: Stanford University Press.
4. Dizdarević, Ismet, 2007. "Osjećanje krivice i kajanja planera i izvršilaca genocida". *Pregled – časopis za društvena pitanja*, br. 1-2. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 213-244.
5. Helman, Ljiljana, 2005. "Pravda na nišanu rizika". U: *Hag među nama: zbornik tekstova* (ur. Slobodan Kostić). Beograd: Fond za humanitarno pravo, 321-323.
6. Plavšić, Biljana. *Svedočim: Knjiga pisana u zatvoru*. Banja Luka: Trioprint, 2005.
7. Srdić, Marija, 2020. "Desni ekstremizam u Srbiji – sada i ovde". U: *Desni ekstremizam u Srbiji*, (prir. Izabela Kisić). Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 12-44.
8. Staub, Ervin, 1989. *The roots of evil: The origins of genocide and other group violence*. New York: Cambridge University Press.

Štampa

1. "Da li će 'moderni Nurnberg' završiti kao skupi i propali eksperiment?", *Dani*, br. 328, Sarajevo, 26. septembar 2003.
2. "Hapšenje naredili Klark i Robertson", *Glas javnosti*, Beograd, 26. oktobar 1999.
3. "Lovci na Mladića", *Vreme*, br. 1035, Beograd 4. novembar 2010.
4. "Pogled iz Haga: Polemike o priznavanju krivice", *Balkan*, Beograd, 17. decembar 2003.
5. "Samo Monstrum Sfor spasava", *NIN*, br. 2640, Beograd, 2. august 2001.